

Potatisens pionjär - och akademiens första kvinna

Berättelse

En ovanlig start

Eva Ekeblad föddes 1724 i Stockholm med ett av landets finaste namn, De la Gardie. Familjen var grevlig och hade både pengar och stora gårdar. Redan som sextonåring gifte hon sig med greve Claes Ekeblad, och med tiden fick paret en stor barnskara. För de flesta kvinnor i adeln innebar ett sådant liv främst representation och hushåll. Eva Ekeblad valde en annan väg. Hennes förmögenhet och tid gav henne något som var ovanligt för kvinnor på 1700-talet: friheten att forska.

Potatisen som ingen riktigt förstod

När Eva Ekeblad började sina försök var potatisen fortfarande en främling i Sverige. Den odlades på vissa håll, men många var misstänksamma och visste inte vad de skulle använda den till. Eva Ekeblad såg däremot möjligheterna. Hon visade hur knölarna kunde torkas och malas till ett fint mjöl, hur man av detta mjöl kunde baka bröd, och hur man dessutom kunde framställa stärkelse och brännvin. Resultaten av sina experiment lämnade hon till Kungliga Vetenskapsakademien, landets mest ansedda vetenskapliga sällskap.

Att göra alkohol av potatis kan i dag låta som en småsak, men följderna var stora. Under dåliga år drabbades många av svält, och samtidigt gick stora mängder spannmål åt till att brygga brännvin. Om brännvinet i stället kunde göras av potatis, frigjordes säd som kunde bli bröd. På så sätt bidrog hennes arbete indirekt till att fler människor fick mat. Hon föreslog även att det giftiga arsenikpuder som tidens fina folk strödde i ansiktet och i perukerna skulle bytas ut mot ofarligt potatismjöl, vilket räddade hälsan hos många.

Den första kvinnan - med en hake

År 1748 valdes Eva Ekeblad in i Vetenskapsakademien och blev därmed den första kvinnliga ledamoten i akademiens historia. Det var en anmärkningsvärd händelse i ett samhälle där vetenskapen var helt och hållet männens värld. Erkännandet blev dock inte fullständigt. Eftersom akademiens stadgar slog fast att endast män kunde vara fullvärdiga medlemmar, ändrades hennes status några år senare till hedersledamot. Hon fick alltså bära titeln, men inte rösta eller delta på samma villkor som männen. Att det dröjde nästan tvåhundra år innan nästa kvinna valdes in säger en hel del om hur tungt fördomarna vägde.

Ett namn som blev kvar

Eva Ekeblad dog 1786. Hon var varken den allra första i världen som gjorde brännvin av potatis eller en yrkesforskare i modern mening. Trots detta har hennes namn levt vidare, och i dag ses hon som en av Sveriges första kvinnliga vetenskapskvinnor. Hennes historia handlar å ena sidan om en nyfiken människa som vågade tänka nytt, å andra sidan om ett samhälle som inte var redo att ge en kvinna full plats. Det viktigaste hon lämnade efter sig är kanske inte ett enda recept, utan ett bevis på vad nyfikenhet och kunskap kan betyda - även när dörren bara öppnas på glänt.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
grevlig	som hör till en grevefamilj, hög adel
barnskara	en stor grupp barn i en familj
representation	att synas fint utåt för familjens skull
förmögenhet	en stor mängd pengar
misstänksam	osäker och lite rädd för något
knöl	den runda del av potatisen man äter
framställa	tillverka eller skapa något
ansedd	som många har stor respekt för
frigöra	göra något ledigt eller tillgängligt
stadgar	de regler som styr en förening
fullvärdig	med alla rättigheter, inget saknas
fördom	en orättvis åsikt man har på förhand
på glänt	bara lite öppen, inte helt

Läsförståelsefrågor

- Varför hade Eva Ekeblad tid och möjlighet att forska?
 - hon hade ett betalt arbete på akademien
 - hennes rika familj gav henne frihet och resurser
 - hon hade inga barn att ta hand om
- Hur såg många svenskar på potatisen när Eva Ekeblad började sina försök?
 - de älskade den och åt den varje dag
 - de var misstänksamma och osäkra på den
 - de ville bara använda den till djurfoder
- Varför var det bra för samhället att göra brännvin av potatis?
 - brännvinet blev godare av potatis
 - man kunde sälja potatisen till andra länder
 - såden kunde sparas och bli bröd i stället
- Vad ville Eva Ekeblad ersätta det giftiga arsenikpudret med?
 - potatismjöl
 - vetemjöl
 - salt
- Vad menas i texten med att dörren bara öppnades "på glänt"?
 - att Eva fick lite erkännande men inte fulla rättigheter
 - att akademien stängde sina dörrar för alltid
 - att Eva aldrig fick komma in i akademien
- Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 - Eva Ekeblad var den första kvinnan i Vetenskapsakademien.
 - Eva Ekeblad var den allra första i världen som gjorde brännvin av potatis.
 - Eva Ekeblad blev senare hedersledamot i stället för fullvärdig medlem.
 - Eva Ekeblad arbetade som lärare vid ett universitet.
- Förklara med egna ord hur Eva Ekeblads potatisarbete kunde leda till att färre människor svält.
- Texten säger att erkännandet "inte blev fullständigt". Vad menas med det?
- Varför tror du att det dröjde nästan tvåhundra år innan nästa kvinna valdes in i akademien?
- Vilket budskap vill texten ge läsaren om Eva Ekeblad och hennes tid? Motivera ditt svar.

Diskussionsfrågor

- Eva Ekeblad såg en möjlighet där andra bara såg en konstig växt. Har du någon gång löst ett problem på ett sätt som andra inte tänkte på?
- Texten antyder att vi minns vissa personer men glömmer andra. Vem tycker du borde bli mer ihågkommen i historien, och varför?
- Hur ser möjligheterna ut för kvinnor inom forskning och ledande yrken i dag, jämfört med på Evas tid? Vad har förändrats, och vad återstår?
- **Skriv (5-6 meningar):** Skriv en kort text om en uppfinning eller upptäckt som har förändrat människors vardag. Förklara vad den är, vem som ligger bakom den och varför den är viktig.